

ez itt *Az Est*, a szárnyas takaró;
a csontok fájnak fáján a pad-ágynak,
de mégis ringat itt e deszkaöl,
mint majd az árok, hol beléd botolnak,
mentén a külső téglagyári sornak
egy tar ripók ha tréfából megöl;
a cekkereddel, Glóbuszával Atlasz,
hová tolatsz, és mondd, meddig tolathatsz
a szénhalomra dőlt idő elől?
s mért várod úgy, mint fotójben ha hölgy ül,
hogy membrán reccsen, s füstösen begördül
a vicinális Tolna-Mözs felől?

• Fővárosi térzene •

Vörös István

MIKOR OLVAS AZ EMBER?

Mándy Iván Budapestjét járva

Budapest nem létezik. Mándy Iván Budapestje létezett.

A mai Budapest nem létezik. Mándy Iván Budapestje volt az utolsó, ami még létezett.

Mért van az, hogy nem létezik egy város, mikor a házai állnak, a villamosai közlekednek, a lakói laknak, a munkahelyei megtelnek dolgozókkal és a luxuséttermei, operája királynókkal?

Bemegyek egy üzletbe. Még nem tudom, hogy Mándyt olvasok. Még nem tudom, hogy nem csak olvasva olvasunk. Aki megtanult olvasni, ami annyit tesz, hogy életformája lett az olvasás, az betűk és könyvek nélkül is olvas. Olvassa a körülötte levő dolgokat, mint vadász a nyomokat, mint kutya a szagüzeneteket. Olvas, mint egy vadászkutya a gazdája szeméből, az erdei csörtetések zajából és a lapulások némaságából. Olvasni egy életen át tanulunk, ezt már rég megtanultam, de az ember állandóan ugyanazt a pár száz tapasztalatot tanulja, és ugyanaz a pár katartikus gondolat világosodik meg benne újra és újra. Erre kell rájönnöm megint.

Bemegyek az üzletbe, de nem tudom, hogy hol járok, ez nem a Gorkij faszor, hanem a Dosztojevszkij üzletsor, vagy mit tudom én, ablaktalan betonfolyosó a Nyugati fölött, nincs neve, nincs múltja, nincs jelene, nincs jövője. Na, nem. Ez azért túlzás. Eltévédtem, és egy zakót akarok venni, aztán megpróbálok mindenre és mindenkire haragud-

ni, hogy megmeneküljek a magam bajától. De ez azért egy férfiruhabolt, itt megszakíthatom az eltévedésemet, itt egy ideig meghúzhatom magam, itt senki nem fog zavarni.

Bemegegyek az üzletbe, a külső zene helyét egy másik veszi át, megszedülök, mert az itteni halkabb és puhább, mégis elnyomja a külsőt, és ez úgy hat rám, mint egy kupica pálinka. Még nem tudom, hogy Mándyt olvasok, de már eszembe jut az a veszélyes novella, a KULIKABÁT. Szerencsére nem tudom, hogy mit jelent a szó. Kuli? Kulizni? A japán kuli? Valaki dolgozik a kabátban? Vagy valamit cipel. Ha fölveszem, esetleg japánná változom? Szétnézek a boltban, hogy szemtelen ötlettel kulikabát után érdeklődjem. Vagy az csak női ruhadarab?

Eladót nem látok sehol. A pult mögött egy próbababa áll, a bolt termékei úgy elhelyezve rajta, hogy legjobban érvényesüljenek még mobiltelefonálás közben is. A próbababa a füléhez tart egy játék telefont, beszéd hallatszik ki belőle. Ilyen a gyerekeknek is van. Azt mondja: Szia, jó, hogy hívsz. Meg azt, hogy: Akkor viszlát. Persze angolul.

A boltban félhomály van, a vasrúdon lógó zakók egyformán szürkének és bársonyosnak látszanak. Most már nem tágítok. Mi lenne, ha valami pirosat akarnék venni, mint az a nő Mándynál. Ma persze jobb élni. Engem ide senki nem rángatott be, nem kezdtek el telebeszélni a fejem holmi méterrudas öreg bácsik, nem szidja itt senki a konkurenciát, nem beszél a gyerekeiről. Nem lapít a kabátok között egy boszorkányszerű öregasszony. Jó élni. És jó vásárolni. Szabad vagyok. Le is emelek egy zakót a rúdról, a tükör elé lépek vele.

Végre megjelenik az eladó. Nem tudom, mikor került elő. A próbababát közben bevitték a raktárba, a helyén most fiatal lány tesz-vesz, a nadrágjából kilóg a hasa, hátul tetoválásként fut föl a fenék fölé a fekete bugyi. Újabb szédülés, újabb kupica pálinka. Nem fordul hozzám, de én erőszakosan megszólítottam.

Kulikabátot szeretnék venni, van?

Végre felém fordul, döbbsen vizsgálgat. Látszik az arcán a felfedezés öröme. Mint amikor egy eddig ismeretlen bogárfajta fut ki az ember ágya alól, nem csótány, mert a csótánynak nem kék a páncélja, nem hangya, mert a hangyának nem piros a feje, nem százlábú, mert az nem hord szemüveget. Úgy néz, mint aki még nem tudja, hogy olvas. Úgy néz, mint aki olvasni se tud. Te, kiabálja esztétikus külsejéhez képest meglehetősen rekedtes varjúhangon, nyilván nem lenne szabad beszélnie, de máris hibázott, hiszen olvas, te, kiabálja nem nekem, hanem félreacsapott szájával valahová hátra a raktár felé, te, ez kulikabátot akar.

A raktárból kijön egy ugyanolyan nő. Talán együtt sincsenek annyi idősök, mint én, aki még szinte fiatal olvasónak számítok. Egy időben ötvenéves koráig volt fiatal egy író, manapság ötvenéves koráig fiatal egy olvasó. És huszonötig egy eladó. Aztán jönnek a kiöregedés nehéz évei, lecsúszás a vásárlóházból az utcára nyíló boltokba, később a közérteni pénztár elé, végül talán egy antikváriumba. De ez egy Mándy-novella, amit ők még nem olvastak végig, lassan silabizálgatják a betűket.

A pillantásom a raktárosnő hasára tapad, a kagyló lehetséges helye fölött gyönyörűsége tetoválás, valami egzotikus virág, szinte érzem a szagát, a bőre vékony, mint egy könyvlap, nincs rajta szöveg, csak épp az illusztráció, a köldökét is látom, belevörösödöm, mint az a Mándynál sem megtalált kulikabát, a köldökében drágakő csillog, olyan fényesség csap a szemembe, hogy immár harmadszor szédülök meg. Mennyivel könnyebb volt az élet Mándy idejében, korosodó urak unalmas fecsegését kellett csak elhárítani, hogy kilépjünk a vásárlás kényszerének bodegájából. Ez meg itt akkora ház,

amelyből talán ki se lehet találni. Éles, rekedt kiáltások röpködnek a fejem fölött. Nagyon tetszik a két lány, de nem tudom őket megkülönböztetni. Bármikor előhúzhatnak egy vonalkódot, és egy mozdulattal a csuklómra tekerhetik.

Kulikabát, kérdezi a raktáros, ott van a kezében.

De hiszen ez egy zakó, értetlenkedik a másik.

A raktáros odalép, minden a kedves vendég igényei szerint, mondja.

Miféle kedves vendég, kérdezi a másik. Én is zavartan és kíváncsian nézek körül a boltban. A halk zene fenyegetően barátságos.

Este moziba megyünk a menyasszonyommal, mondom, miközben a raktáros elveszi tőlem a zakót, és nézegeti.

Menyasszony, röhögi el magát az eladó. Te még csak most nősülsz?

A raktárosnő mintha jobban értene engem, mintha ő nemcsak most, velem kezdene el Mándyt olvasni, hanem már ezerszer olvasta volna, ismerné, mint az árusok ars poeticáját (de nem etikáját), rám néz, aztán fölpróbálja az általam választott zakót. Úgy forog előttem, mint a tükör előtt.

Tudod, hogy hasonlítasz az apámra?, böki ki.

Jé, tényleg, röhög a másik, akár valami sajtjal jóllakott egér.

Ez nem kulikabát, kockáztatom meg, miközben a raktáros leültet a próbafülke székre, és szétrántja előttem a zakót, hogy a köldökkő a szemembe süssön. Nem úgy alakulnak a dolgok, ahogy szeretném. Újra támadásba lendülök. Sehol se találtam megfelelőt, mondom, pedig már végigjártam a körúton, és itt a boltközpontban is szinte mindenhol megfordultam.

A körutat nem ajánlanám, de itt a házban jó makikabátot lehet kapni bárhol.

(Semmi féltékenység?)

Nem makikabát, hanem kulikabát, figyelmezteti az eladó. Tehát okosabb, mint gondoltam.

Nekem viszont nem olvasnom kéne Mándyt, hanem írnom róla, rémülök meg. Mándy Budapestjéről, rémülök meg. De lehet-e úgy írni Budapestről, hogy közben magunk is Budapesten vagyunk? Van-e hozzá kellő távlatom?

Ne szólj bele, paprikázódik föl a raktáros, én akár el is mehetek, mondja, és kihívóan rám néz.

Nem próbálhatnánk ki egy másik zakót is?, kérdezem könnyörögve.

Na, mégis tudod, hogy ezek zakók?, nevet a raktáros. És te még bedőlsz neki ezzel a kulikabáttal, vigyorog az eladónőre, aztán megint rám. Vannak ám itt rendszek is, az ilyen kisfiúkat úgy kirepítik, mint a sicc.

Vásárolni jöttem.

Menj a Prokesch és Mattanowichhoz, sziszegi a raktáros. Tehát ő mindent tud rólam. Nem mehetnénk be a raktárba? Kell lennie itt egy belső raktárnak is.

Nem ruhatárat akartál mondani?

Van?

Gyerünk, mondja hirtelen elhatározással.

Te megőrültél, tiltakozik a kolléganője, de a raktáros már bekötötte a szememet egy fekete szalaggal, a hátam mögött összefogta a két öklömet, és úgy tol maga előtt, mint egy talicskát. A kuli így cipelt? Talicskázott? Vagy hordszéket vitt, kis kocsit húzott? Egy csapásra összekeveredik bennem minden. Lesz ott kulikabát?, kérdezem sírós hangon.

Az elárusítónő utánunk kiabál, mindenképpen fizessen előre.

A homlokomon izzadság csordul végig. Egy kuplerájba kerültem volna? Nekem nemsokára találkozóm van a menyasszonyommal a mozi előtt. Még a jegyet is nekem kellett megvenni. A teát is én főzöm otthon, mindent rám hagy. Pizzát is nekem kell rendelni. Az én telefonomról.

Ahogy a raktárba lépünk, megcsapja a fületem a csend. Szinte fáj, mint aki túl mély vízbe merült le, és följöve most halak mormogását hallja megkésve, a strand szárazsárga gyepén, a szétdobált jégkrémpapírok között.

Ha neked annyira kell a kulikabát, mondja, és becsukja mögöttünk a raktárajtót. Elmarad az energiatakarékos lámpák fénye, egy kis ablakon a pályaudvar fölötti felhős ég fényvattája gyömszölődik be a raktárba, a vattaszálak irritálni kezdik az orrom, nagyot tüszentek tőle.

Már nem visszakozhatsz, mondja, ledobja egy felfújható gumiszékre a zakót, amit ide is magával hurcolt, elfordul, és leveszi a blúzát, melltartóját, közben hátrakiabál nekem, ötszáz forint.

Az ár – árnak – képtelenül alacsony volt.

Néztem a hátát, és alig vártam, hogy megforduljon. A háta olyan volt, mint egy mozivászon. Nem is fordult meg. Az ablakban a fényvatta megfeketedett, mint láng fölött a vattacukor, a hátam mögül valaki zseblámpával a raktáros hátára világított. Gyerünk befelé, hallottam ugyanakkor a lány hangját, nézzünk szét egy olyan helyen, ahol még lehet kulikabátot kapni. Bódékat pillantottam meg, köztük keskeny sikátorokat. A Lehel téri piacra látni?, töprengtem. De hát onnan is elbontották már a bodegákat.

Kérem az ötszázast, lépett elő a raktáros a hátam mögül, mintha ott lett volna végig. Valamiféle portásruha volt rajta. Csalódottan a piactér képére fordítottam a pillantásom. Ez a belépő.

Belépő?

Igen, na induljunk már.

Előhalásztam a pénztárcámat, csak egy ötezres volt benne. Kártyával nem lehet fizetni?

Na ne hülyéskedj már velem, hol élsz te?

És valóban, nem ablak volt az, ahonnan a térre lehetett látni, hanem kapu.

A portáslány elvette az ötezrest, visszaadott, betessékelt.

*

Mándy Iván Budapestje nem létezik. Budapest létezett.

Mándy Iván Budapestje már nem létezik, az is csoda, hogy valaha létezett.

Miért, mi csodálatos van abban a Budapestben? Eleve hiányos. Csak a Nyolcadik kerület, esetleg a Kilencedik meg a Hetedik. Az árnyékukban néha a Dél-Ötödik. Hol a Vár, a Rózsadomb, a Lipótváros, Kőbánya, Lágymányos, Kelenföld, Angyalföld? Mándy Iván Budapestje alföldi kisváros, pár emeletes, poros házakkal, csak szegény lakókkal, van benne egy Rádió, ahová az értelmiségiek menekülnek pénzért, van egypár kocsmában benne, vannak tágas, beépítetlen terek, a régi lóversenytér, ahová verekedni lehet járni.

És kik élnek itt? Árusok, társszerzők, nyugdíjasok, könyvügynökök, viceházmesterek, társbérlők, pincérek, csaposok, zenész cigányok, fagyaltosok, verklisek. Itt mindent közösen csinálnak, ezek nem akarnak, nem szeretnek, nem tudnak egyedül lenni, lejárnak az agorára, ami nem más, mint a házak ecetfás udvara, a Teleki tér, a Mátyás tér, a Népszínház utca. Közterek és közutak, közlakások és közétkezdék, közélet

és közhalál. Mándy Budapestjén nincs magánélet. Letesznek az utcán egy kék díványt, Színes Gézáék már ott is teremnek, és ugrálni kezdenek rajta. Kis, nem létező strandokra járnak, és ellopják egymás eddig alig becsült barátnőit fekvőszékestül. (Mándynál nem a fekvőszékről csúszik le az ember, ha nem ügyel eléggé, mint Ottliknál, hanem a székekkel együtt a reménybeli menyasszonyáról.) Ezek az emberek ismerik egymást, név szerint, mert politizálnak. Azaz állást foglalnak a polisz ügyeiben. Mándy Budapestje az utolsó görög polisz, ahol tapintatból csak a könyvügynökök üzletfelei tudnak görögül. Ennek a polisznak a polgárai képesek fából koldussá és aztán visszaváltozni, képesek kabátta bővölni valakit (piros kulikabátta, amit még most is keresek, de nem lehet sehol sem kapni, mert elhordta Kékszakkallú, és eldobta ezzel az egész Budapesttel együtt), megeskhetnek verkliszóra, megölnek tévedésből, dühből, eladnak egy gombóc fagyaltért, elhagynak egy szelet dinnyéért, vajas kenyérért.

A mai Budapest az első olyan város, ami már egyáltalán nem létezik. Bár nem a legnagyobb, de az első valódi metropolis. A fel sem épült, és fel sosem épülő metrók elviszik a poliszt. Valaki kártyán elnyeri a másiktól a metrómegálló helyét. És majd nem a Keleti, hanem az Északi pályaudvaron fog megállni, Ördögföldjén, Kisbudán, ki tudja, Mándy Iván tér, megy a metró, viszi az agorát, talajrétegeken fúrja át magát, homok, agyagos márga.

Mándy Budapestjén a tárgyak is életre kelnek, Mándy tájai tárgyak felületei, egy rúd becsomagolatlan szivar oldaláé, mosodából tépetten visszaérkező ing hátáé. Penge csillogó víztükre, kabátok hegyvonulata. (Mögöttük, mintha a lenyugvó nap lenne, eltűnik a piros kulikabát, amit még most is keresek.) Keresés piros kulikabátja, mozik napfogyatkozása, a pályáról kirepülő labda üstököse.

Mándy Iván világa, ez a kenyérhéjnyi Budapest-darab kozmikus méretű, Mándy mikrokozmosza hihetetlenül tágul, aki kicsinek látja, az maga kicsi, vagy nem akarja elismerni magáról, hogy kicsi. Ez a világ nagy, nem lehet sosem bejárni, aki a végére ér, az eltévedt.

Mért van az, hogy nem létezik egy város, mikor a házai állnak, a villamosai közlekednek, a lakói laknak, a munkahelyei megtelnek dologtalanokkal, a kocsmái cigarettafüsttel, a luxuséttermei komor arcokkal és az operája sípoló hallókészülékekkel?

Mándy makrokozmosza akkora, mint egy focipálya, akkora, mint egy bódé, ahol könyvet és lopott kabátot árulnak, akkora, mint egy rolószoba, mint egy meglékelte dinnyé, amihez valaki kenyeret eszik. Itt minden kicsi, aki nagynak akarja látni, nem veszi észre, hogy a nagyság nem erény, a kicsiség nem bűn, a bűn nem irodalom, az irodalom nem bűn. Aki a legkisebbeket, a dúdolgotó cigánylányokat, a lógó nyelvű fogyatékosokat észreveszi, az ismeri a saját korát. Ha egyszer valakinek tanítani fogják a huszadik századot, akkor Mándy életműve segítségével mindig meg tudják majd értetni vele, milyen volt. Benne van minden. A háború egy mellékmondat a társbérlelővel való viszony pofozástörténetében. Kifordított világ, ahol nem a nagyok, a politikusok, a katonák, az igazság birtoklói, az értelmese, a józanok, a létbiztosok felől nézzük a világot, hanem a legbelső zugból, a legbelső ruhatárból, aminél beljebb nem lehet menni. Mint egy hatalmas, ellopott kabát legbelső zsebében lapuló kenyérmorzának, bár lehetetlennek látszik, mégis rá kell látnunk az egész világra, a kor hősei mindig a megaláztatottak és megszorítottak, a kor a mindennapokban van, és minden a mindennapok alján gyűlik össze, aki ott szedeget, bármit megtalál. Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa. Boldogok a pesti szegények, mert övék a Teleki tér.

Azaz volt, voltak, mert Mándy Iván meghalt, a kora elmúlt, a szegényeknek van pénzük, viszont nincs hol lakniuk. A lépcsők alját már nem adják bérbe nekik, hogy az udvaron főzzenek és mosakodjanak, hogy tisztán tartsák, mint a lakásukat. A házak kapuját már zárják, nyugodtan le lehet hordani a marmonkannákat, vascsőveket, műanyag zacskókat, pléhdobozokat. A tárgyak haltak meg Mándy Iván korának elmúltával. Halott tárgyak között élünk, ezért nem létezik Budapest, műanyag borít mindent, alig látunk valami élő, az árusokat elhajtják a térről, a fák alatt autók parkolnak, az udvarok lebetonozva, hogy autók parkolhassanak, fekete olajcsöppkörök a betonon, a salakos földön, a szétkormányzott sáros fűvön, Mándy Iván kora elmúlt, a polisz kora elmúlt, a metropolis úgy tágul, mint egy parkoló a bevásárlóközpont előtt, mint egy dohányos szíve, mint egy hal tüdeje, mint egy tigris kopolytúja.

Az első, amit megéreztem, az a furcsa szag volt. Nincs autóillat, több a kéményfüst, a kávé és főleg a pótkávé szaga. Orgona- és Duna-szag. Olajos padló kipárolgása. Nafalin. Paprika és kukoricaliszt. Söntésszag. Birkaszag egy húsbolt felől. Friss lócitrom émelyítő bűze kutyaszarszag helyett.

Hol a fenében vagyunk, kérdeztem a raktárostól, aki most portásnak volt öltözve, vagy mi.

Panoptikumban.

Ezek viaszfigurák? Néztem szét a kalapot viselő, sötét kabátos, zakós, óraláncos emberek nyüzsgésén, a micisapkás piaci trógereken, a kék köpenyes eladókon, az egyenruhás gimnazistákon, a lódenes írókon.

Nem látsz a szemedtől? Ezek élnek.

De hát akkor hol vagyunk? Mért kellett az ötszáz forintot kifizetnem?

Sajnálod? Tudod, az itt milyen sok pénz?

Csak nem?

Dereng már valami?

A sötét háztetők fölött lassan, mint egy gombóccá gyúrt kulikabát, piros fénnel emelkedni kezdett a nap. A bódék bádogtetéjére mintha száradó ruhákat teregettek volna, fénykockák, fénycsíkok, fényháromszögek vetültek, a lecsüngő jégcsapokat vörösre festette a féltékeny düh, kíváncsian figyeltek, a hullámos bódéfalon felfutó vadszőlő most virágzott.

Milyen évszak van?

Mindegyik. Mint a Himalájában. A magas hegyek havasak, lejjebb tavaszodik, a túlfűtött bódében nyár van, az errefelé megforduló alakokat pedig már megsuhintotta az ős, a hajuk deres, beleverik a fejüket a plafonba, kilépve a jégcsapokba.

És hol kapok itt kulikabátot?

Té még mindig azt keresed? Azt hittem, feltűnt, hogy rég megtaláltad.

Bosszankodva emeltem pillantásomat a napra, de már túl magasan járt.

Hol van?

Rajtad, nem látod?

Végignéztem magamon. Ugyanabban a ruhában voltam, amiben órákkal ezelőtt – vagy évek múlva eltévedtem. Mire föltekintettem, a raktáros már nem volt ott. Az egyetlen pillanatnyi figyelemlazulást használhatta ki, amíg nem órá figyeltem. Hiba volt.

Senki nem állt előttem. Az igyekvő alakok is eltűntek. Bár a vásártér számárordítás-sal, taliganyikorgással és beszélgetéshálóval átszótt zaját halottam. Egy krémszínűre

festett falfelület volt előttem. Rajta kisebb horpadások, vakolatgöröngyök, mint a finom szeplők. Óvatosan kinyújtottam a kezem, megfogni a falat. Mert végre valami valóságosat akartam érezni.

Hányadán is állunk?

Létezik-e Budapest? Létezett-e valaha, vagy csak egy nagy író találta ki attól való félelmében, hogy nem jut eszébe semmi.

A fal nem volt érdes. Még annyira sem, mint egy könyvlap. Inkább selymes és puha. Mint a bőr.

Mint egy női hát.

• • •

Tandori Dezső

3 UA.

I. Kafka szomszéd faluja, humánanorex

Ezúttal nem Kálnoky emlékének

Megszűntem érintkezni, Nagyobb Mester,
ki hangzatokba tördelted ifjúkorod keserveinek
alkonyfényét, s a poros grafit graffitijébe
vélted megérkezésed már, rőt bundásan is, Füst
Milán, s mi Musilunk, mondhatni, Musilumunk,
asylumunk, prae és poszt Snasszságlegyőző Szentkuthy,
ki az ész teljességével a művelhetőségben az érzékek
üdvét is kerested s lelted, hogy úgy fejezzem ki
magam, mint Berda József.

De én, kisebb Késeitek,
nem kés élén, inkább minden este – s korán – békén
vágván elnyugodni, a következőket mondhatom.
A tréfaságok kora véget ért. Megszűntem érintkezni.
Nem mint a rohanó vág-
tájú életben egy-egy megállás jellege pultnál, utcán,
úton (kertben nem, látogatóba nem járok, s kertünk nincsen),
nem mint Szép Ernő, ki annyira adott rá, hogy
szemében a részvét... de nem, ez Kosztolányi.
(Ésjózsefattilababitszorolhatnám. Nem.)
Nem kultúrhistoriai ez az ihletés, és nem is az.
Részleteit nehéz közölni. Betege vagyok, ha
egy nap – főleg délelőtt, utána már a kivont telefon véd,